

UNIVERSITY OF TAMPERE

This document has been downloaded from
TamPub – The Institutional Repository of University of Tampere

 Publisher's version

The permanent address of the publication is
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201405271494>

Author(s):	Korhonen, Piia; Valkonen, Satu
Title:	Lasten kokemuksia televisiopelkojen hallinnasta
Main work:	Minuus ja identiteetti : sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma
Editor(s):	Rautio, Pertti; Saastamoinen, Mikko
Year:	2006
Pages:	57-89
ISBN:	951-44-6840-6
Publisher:	Tampere University Press
Discipline:	Sociology
Item Type:	Article in Compiled Work
Language:	fi
URN:	URN:NBN:fi:uta-201405271494

All material supplied via TamPub is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorized user.

Piia Korhonen & Satu Valkonen

Lasten kokemuksia televisiopelkojen hallinnasta

Johdanto

Ihmisen kehitys on kontekstisidonnaista, jolla tarkoitetaan sitä, että yksilön kehityksen ehdot muuttuvat yhteiskunnallisten ja kulttuuristen muutosten myötä. Lapsen ja lapsen minuuden kehityksen kannalta kasvaminen tämän päivän maailmassa tapahtuu erilaisessa ympäristössä kuin aikana, jolloin teknologia ei ollut arkipäivää kaikille ihmisille, varsinkaan lapsille. Ihminen kehittyy ja kasvaa vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa ja lapsuuttaan nyt elävät kohtaavat arjessaan monenlaisia median sovelluksia, joita he eivät tahdo tai pysty väistämään. Tällä on myös vaikutusta lapsen minuuden kehittymiseen. Minällä ja minuudella viitataan tässä tekstissä yksilön psyykkiseen kokonaiskuvaan itsestä. Se sisältää sekä tietoisia että tiedostamattomia ajatuksia, mielikuvia, tunteita ja toiveita. (Vuorinen 1997, 50-51.) Richard Jenkinsin (1996, 48-49) mukaan minuus on kaikkein vastustuskykyisin muutoksille, mutta myös kaikkein haavoittuvaisin muodostumisvaiheessaan. Hän kuvaa minuutta puunrungoksi, johon muut identiteetin osat kiinnittyvät.

Lapsen nykyistä kasvuympäristöä nimitetään monissa eri yhteyksissä tietoyhteiskunnaksi (ks. esim. Inkinen 2005, 11-13), jonka tyypillisenä piirteenä pidetään informaatioteknologian valtavaa kasvua ja informaation yhä suurempaa merkitystä ihmisten arjessa. Voidaan todeta, että suuri osa päivittäisistä havainnoistamme välittyy median kautta ja samoin kokemuksemme ovat usein jollain tavalla median suodattamia (ks. Herkman 2001, 18-21). Tietoyhteiskunnassa moninainen informaatio liittyy jo pientenkin lasten elämään: televisio, videot ja videopelit, internet, matkapuhelin ja muut teknologiset sovellukset ovat osa lapsen jokapäiväistä elämää. (Ks. Lahikainen ym. 2005.)

Tietoyhteiskunnan oletetaan asettavan uudenlaisia haasteita lapsen kehitykselle, vaikkakin pienten lasten tärkeimpänä medianähdään edelleen televisiota (Buckingham 1993; 1996; Herkman 2001; Livingstone & Bovill 2001). Televisio-ohjelmatkin saattavat koetella lapsen turvallisuudentunnetta, sillä osa niistä on lapsille pelottavia ja ahdistavia. Sopeutuminen tietoyhteiskunnan tai television valtavaan merkitysten maailmaan voi olla ajoittain vaikeaa, toisinaan taas lapsen elämää rikastuttavaa ja opettavaa. Joka tapauksessa lapsen pitää pystyä tulkitsemaan median välittämiä merkityksiä kehittyäkseen ja kasvaakseen tasapainoisesti, sillä harvoin jos koskaan, lapsi pystyy enää elämään täysin mediattomassa maailmassa.

On syytä tuoda esiin, että lapsiin suuntautunut mediatutkimus on kaksijakoista. Toisaalta lapsista puhutaan median uhreina, jolloin heidän kehittymisensä terveiksi aikuisiksi on uhattua tietoyhteiskunnan kaltaisissa kulttuureissa, toisaalta taas lapset nähdään luontaisesti aktiivisina ja osaavina teknologiaan liittyvissä asioissa. (Lahikainen ym. 2005; Buckingham 2000; Kinder 1999; Suoranta 2001; 2003.) Näkemyksellämme on yhteyksiä molempiin lähestymistapoihin. Uskomme, että lapset pystyvät itse valitsemaan ja osittain suodattamaan tietoyhteiskunnan tarjoamaa ärsykevirtaa ja käyttämään mediateknologiaa itsenäisesti hyödykseen. Informaatiotulva on kuitenkin ajassamme niin läpitunkevaa, että siltä tuskin voi kukaan välttyä. Tämä tuo mukanaan ilmiöitä, jotka joissain tapauksissa voivat uhata lapsen hyvinvoinnin toteutumista. Uhkia ei ole syytä väheksyä, mutta epäilemme, ettei lapsen asemaa myöskään paranneta lietsomalla mediapaniikkeja.

Painotamme lasten toimijuutta ja sitä, että lapsia itseään pyydetään kertomaan oman elämänsä asioista. Kun lapset ymmärtävät tietoyhteiskunnan toimijoina, joiden mahdollisuudet tulkita ja ymmärtää mediatarjontaa riippuvat hyvin paljon tarjonnan sisällöstä, lasten tiedollisista ja taidollisista valmiuksista, siitä miten ja missä lapsi kohtaa mediakuvastoja ja ylipäättään koko siitä sosiaalisesta kontekstista, jossa tulkinta ja ymmärrys on rakennettava, voidaan mahdollisesti purkaa ajattelua, jonka mukaan media(laite) itsessään on lapselle hyödyksi tai haitaksi. Kontekstilla on todettu olevan hyvin paljon merkitystä ihmisen reagoitustapoihin ja -sävyihin erityisesti televisionkatseutilanteessa (esim. Mustonen 2001).

Tilannekohtaisten tekijöiden vaikuttavuuden vuoksi mediankäytön tutkiminen kontekstissaan on tärkeää eritoten silloin, kun keskitytään television nostattamiin pelkoihin.

Tarkastelemme tässä artikkelissa 5-6-vuotiaiden lasten käyttämiä pelonhallintakeinoja tilanteissa, joissa televisiosta välittyvät mediasisällöt ovat jollain tavoin uhanneet lapsen turvallisuuden kokemusta. Kuvaamme ruudun herättämää turvattomuutta lasten oman puheen avulla. Tätä ennen käsittelemme minuuteen ja turvattomuuteen liittyviä perusajatuksia. Lopuksi pohdimme television ja pelkojen asemaa lapsen elämässä sekä lapsen läheisten ihmisten merkitystä turvallisuuden välittäjinä.

Turvattomuus yhteiskunnallisessa ja yksilöllisessä kontekstissa

Suuri osa ihmisen elämästä on pyrkimistä hyvänolon tunteeseen ja mielekkään tasapainon ylläpitämiseen. Useimmat tietävät arkikokemuksen perusteella, että tarpeettomia ristiriitoja ja vaikeita tilanteita yritetään välttää. Tämä johtuu siitä, että turvattomuuden kokemus uhkaa psyykkistä tasapainoa, ja saa ihmisen ponnistelemaan, jotta tilanne muuttuisi jälleen hallittavaksi ja sitä kautta mielekkääksi. Tavallisesti tilanteesta selviytyminen merkitsee aktiivista ja tietoista toimintaa. Selviytymisessä käytetyt keinot vaihtelevat elämäkokemuksen ja tilanteiden mukaan, mutta jo pienillä lapsilla on käytettävissään useita keinoja, joiden avulla he sopeutuvat uuteen tai vaikeaan tilanteeseen. Suhtaudumme lapsiin aktiivisina toimijoina, jotka rakentavat ymmärrystään medioituvasta maailmasta, ja jotka pyrkivät säätelemään ulkoisen ympäristön tarjoamia kokemuksia siten, että elämä koetaan mielekkäänä ja hallittavana. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, ettei lapsuuteen tai muihinkin ikävaiheisiin liittyisi tilanteita, jolloin ympäristön haasteet tuntuvat ylivoimaisilta.

Tarkastelun näkökulman valintaan ovat vaikuttaneet etenkin psykodynaamisen ja kognitiivisen persoonallisuusteorioiden mallit, joissa yhdistyvät sekä ajatus yksilön aktiivisuudesta ja osaavuudesta toimia ympäristössään mielekkäästi, että toisaalta ajatus ulkoisen

ympäristön hallitsemattomuudesta ja tähän liittyvästä turvattomuudesta tunnetason kokemuksena.

Kognitiivinen ja psykodynaaminen persoonallisuudenteoria soveltuvat hyvin minuuden toiminnan kuvaamiseen niissä tilanteissa, joissa ulkoinen ympäristö uhkaa hyvinvointiamme, sillä molemmissa teorioissa korostetaan minuuden eheyden periaatetta. Tällä tarkoitetaan sitä, että persoonallisuus on ikään kuin itseä säätelevä järjestelmä tai rakenne, joka pyrkii ylläpitämään tasapainoa sisäisen ja ulkoisen todellisuuden välillä. Tämä on myös se prosessi, jossa minuuden katsotaan kehittyvän. (Ks. Vuorinen 1997; 1990.) Turvattomuuden kokemukset kuuluvat ihmisen elämään kaikissa ikävaiheissa, mutta erityisesti psykoanalyttisessä perinteessä varhaisia kokemuksia pidetään merkittävinä. Tärkeinä tekijöinä lapsuuden hyvinvoinnille pidetään tavallisesti lapsen hoivakokemuksia eli niitä kokemuksia, joita lapsella on lähimpien hoitajien, yleensä siis äidin ja isän, kanssa käydystä vuorovaikutuksesta. Tämän lisäksi ulkoinen ympäristö haastaa lapsen turvallisuuden monin tavoin. Ajalle tyypillisenä pidettyjä uhkakuvia maailmanlaajuisesti näyttävät olevan media- ja informaatioteknologian sovellukset, joiden vaikutteiden ulkopuolelle lapsetkaan eivät jää. Myös tämänkaltaiset tekijät säätelevät lapsen turvallisuuden kokemusta. (Ks. esim. Lahikainen ym. 1995, 49-57.)

Turvallisuuden merkitys lapsen persoonallisessa kasvussa

Turvattomuudesta puhuttaessa on huomioitava sekä lasta suojaavat että häntä haavoittavat tekijät. Michael ja Marjorie Rutterin (1993) mukaan sama tekijä voi toimia suojaavana tai haavoittavana tekijänä ihmisen elämässä olosuhteista riippuen. Ajatuksen logiikka palautuu jo korostamaamme kontekstuaalisuuteen, jossa asioita tarkastellaan yhteyksissään erotuksena syy-seuraus-malleille. On hyvin yksilöllistä ja tapauskohtaista, mitkä tekijät lapsen elämässä jäsentyvät hänen psyykkistä tasapainoaan uhkaaviksi ja mitkä taas tukevat lapsen persoonallista kasvua. Haavoittavien tekijöiden läsnäolo lapsen elämässä saattaa tuottaa turvatonta lapsuutta, jolloin

on mahdollista, että kehitystä häiritsevät tapahtumat kasautuvat ja alkavat määrittää elämää. Samoin kasvua tukevat tekijät voivat kasautua ja luoda puitteet ideaalisen lapsuuden toteutumiseksi. Persoonallisuuden kehitys on kuitenkin hyvin monimutkainen tapahtuma, jossa monenkaltaiset voimat yhdistyvät lapsen ainutkertaiseen yksilöllisyyteen, jonka vuoksi yleisiä päätelmiä suojaavista tai haavoittavista tekijöistä voidaan tehdä vain hyvin yleisellä tasolla. Rutterin & Rutterin (1993, 104-109) mukaan jo yhdenkin välittävän ja kannustavan aikuisen olemassaolo turvatonta lapsuutta elävän lapsen elämässä voi muuttaa hänen elämänsä suunnan turvalliseksi.

Välittävien aikuisten merkitys lapsuudessa on niin tärkeää, että lapsella on sanottu olevan synnynnäisiä valmiuksia kiinnittyä häntä hoitaviin aikuisiin. Lapsi viestittää tarvitsevuuttaan monin eri tavoin ja muuttaa tapojaan iän karttuessa. John Bowlbyn (1978a; 1978b) mukaan lapsi valikoi ympäristöstään joitain kiintymyksen kohteita, joiden seurassa hän viihtyy paremmin kuin muiden ihmisten. Erityisesti kiintymys ja tarvitsevuus näitä ihmisiä kohtaan ilmenee silloin, kun lapsi kokee itsensä jollain tavalla turvattomaksi eli on esimerkiksi väsynyt, nälkäinen tai peloissaan.

Turvattomuus ei ole yksinomaan huono asia, kuten ei myöskään turvallisuus pelkästään hyvä (Lahikainen ym. 1995, 39). Lapsi tarvitsee kehittyäkseen tilanteita, joissa hän joutuu vastakkain turvattomuuden kokemuksensa kanssa, sillä tällöin hän joutuu tuottamaan itsenäisesti hallittavuuden ja mielekkyyden kokemuksen. Vaikka etenkin lapsen vuorovaikutussuhteilla ja hoivakokemuksilla on paljon merkitystä lapsen perusuottamuksen ja -turvallisuuden kehittymisen kannalta, on turvattomuudesta puhuttaessa huomioitava myös ihmissuhteiden ulkopuoliset tekijät, jotka haastavat lapsen turvallisuuden.

Minuutta koskeva tieto eli ajatukset, toiveet, mielikuvat ja käsitykset sekä laajemmin ymmärrys ulkoisesta ympäristöstä suuntaa tarkkaavaisuutta ja ohjaa havainnointia (Neisser 1982). Ennakoinnilla ja odotuksilla on merkitystä myös sen kannalta, mitä lapsi valitsee televisiosta katsottavakseen, miten sitoutuneesti hän katsoo ja millaisia tulkintoja hän näkemästään tekee (esim. Mustonen 2001). Ulkoisten uhkien kuten pelottavien televisio-ohjelmien tulkitsemisen on sidoksissa lapsen persoonallisiin ominaisuuksiin ja vaikuttaa

edelleen siihen, miten tällaisessa tilanteessa toimitaan. Kun toiminta on muokattu tilannetta vastaavaksi eli kun lapsi on sopeuttanut ulkoisen toimintansa siten, että uhkaava tilanne on saatu ratkaistua mielekkäästi, verrataan tilannetta minuutta ja ulkoista ympäristöä koskevaan tietoon. Tätä prosessia kuvataan havaintokehän käsitteellä (ks. Neisser 1982) ja sillä tarkoitetaan tapaa kuvata hetki hetkeltä ihmisen psyykkistä vuorovaikutusta ympäristön kanssa. Havaintokehä tarjoaa viitekehyksen kognitiiviselle ajattelumallille, mutta siihen voidaan liittää myös psykoanalyttistä teoriaperinnettä. Kehän avulla ympäristöstä saatua tietoa jäsennetään itselle ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi, mutta tässä tiedollisessa prosessissa myös tunteilla on tärkeä asema. Tärkeimpänä tekijänä havaintokehässä onkin minää koskeva tieto, joka mahdollistaa psykoanalyttisen ajattelun soveltamisen. Se, miten paljon painoa annetaan minuuden toiminnalle, sopeuttavalle toiminnalle tai ulkomaailmalle, riippuu asiayhteyksistä. Koska tarkastelumme perustuu nimenomaan ulkoisten uhkien eli televisiopelkojen ja pelon hallinnan käsittelyyn, on tärkeää pohtia nyky-ympäristön välittämiä uhkia lapsuudelle erikseen. (Lahikainen ym. 1995.)

Ulkoinen ympäristö turvattomuuden säätelijänä

Lapsuutta on pidetty yleisesti ottaen ikävaiheena, jolloin ihminen on riippuvainen läheisistään enemmän kuin koskaan myöhemmässä elämässään. Lapsuuden tarvitsevuutta voidaan myös ymmärtää tarkastelemalla sitä suhteessa vanhuuteen ja ikääntymiseen. Lapsella ei ole elämän mukanaan tuomaa kokemusta kohdata uusia asioita, vaan lapsi kohtaa ulkomaailman haasteet ensimmäisiä kertoja ja jo tällöin hänen on päästävä tietynlaiseen tasapainoiseen suhteeseen ympäristönsä kanssa. Yksinkertaistaen voidaan sanoa, että mitä pienempi lapsi, sitä enemmän aikuisen turvaa hän tarvitsee. (Ks. tästä esim. Jenkins 1996, 40; 48; Mead 2003, 125; Schirato & Webb 2003, 132; Vuorinen 1997, 73.)

Miltei jokaisen pienen lapsen kodissa on televisio ellei useampiakin (esim. Valkonen ym. 2005; Roine & Valkonen 2005) ja lisäksi

useita muita mediateknisiä laitteita kuten konsolipelejä, tietokoneita ja matkapuhelimia (Lahikainen ym. 2005). On aiheellista pohtia, millä tavoin teknisten laitteiden leviäminen perheisiin vaikuttaa perheen keskinäisiin suhteisiin. Eräänä tietoyhteiskunnan lieveilmiönä on pidetty vanhempien ja lasten yhteisen ajan vähenemistä ja sitä, ettei vanhemmilla ja lapsilla ole enää tarpeeksi aikaa toisilleen. Vaikka nykyajan kiireinen työrytmi varmasti sitoo vanhempia silloinkin kun heidän lapsensa heitä tarvitsisivat, Antti Kasvio (2001, 244) muistuttaa, että kokonaisuutena ottaen vanhempien ja lasten yhteinen aika on pikemminkin lisääntynyt kuin vähentynyt (vrt. kuitenkin Matikkala & Lahikainen 2005, 102-103). Edelleen voidaan kysyä, kuinka aiheellista on syyttää tietoteknistä kehitystä ja median laajentumista siitä, jos perheen aikuisilla ei ole tästä syystä aikaa lapsilleen. Keskustelussa täytyy huomioida työn ja perheen yhteen liittämisen paineet ja tarkastella asiaa laajemmassa yhteydessä, ettei mediasovelluksia virheellisesti leimata itsessään pahoiksi, vaan pohditaan ihmisten tapoja käyttää teknologista kehitystä hyväkseen (Kivimäki & Otonkorpi-Lehtoranta 2005; Höglund & Kivimäki 2005).

Tietoyhteiskuntaan liitettyyn huoleen ovat kuuluneet niin televisio-ohjelmien kuin videopelienkin sisällöt, medioiden parissa vietetty aika ja internetin sensuroimattomuuden vuoksi lapsen eteen lävähävätkuvat, kuin teknologisoitumisen vauhti itsessään. Huolenaiheet on kohdistettu koskemaan marginaaliryhmiä kuten lapsia; toisin sanoen miten lapset voivat kasvaa tasapainoisiksi aikuisiksi tämänkaltaisen informaatiotulvan aikana. On selvää, että yhteiskunta määrittää niitä tekijöitä, jotka tiettyinä aikoina ja tiettyissä kulttuurissa voivat rakentua turvattomuutta tuottaviksi tekijöiksi. Tietoyhteiskunnan tuottaman informaatiotulvan ja mediateknologiakehityksen lisäksi näitä ovat muun muassa sodat, terrorismi, nälkä, köyhyys sekä erilaiset sairaudet ja epidemiat. Kun puhutaan suomalaisten lasten kokemasta turvattomuudesta tietoyhteiskunnassa, täytyy mediatuotannon lisäksi huomioida laajemmin yhteiskunnallinen ja kulttuurinen konteksti, jossa mediankäyttö ja informaatiotulvalle altistuminen tapahtuu.

Suomalaislasten kasvu- ja elinolosuhteita pidetään kohtalaisen hyvinä verrattuna muihin kehittyneisiin teollisuusmaihin (Kasvio 2001, 242), mutta toisaalta suomalaislasten todetaan voivan huo-

nommin kuin muissa pohjoismaissa (Järventie 2001). Suomalaisen hyvinvointivaltion rakenteet tarjoavat oivan kasvuympäristön lapsille. Näistä rakenteista on pidettävä huolta myös tietoyhteiskunnassa (mt. 122). Tietoyhteiskuntakeskustelussa on pohdittu paljon lapsen asemaa ja sitä, onko lapsuudelle enää lainkaan tilaa (Kangassalo & Suoranta 2001). Mediateknologian luoma uudenkaltainen, ei-todellinen vaikka todentuntuinen, ympäristö luo suomalaisen lapsuuteen kodeissa ja kodin ulkopuolella uhkia, jotka on tunnus-tettava, joita on tutkittava ja joiden syitä on selvitettävä, että lapsen kasvulle voidaan tulevaisuudessakin taata kehitystä tukevat puitteet.

Ongelmana on ollut, ettei tietoyhteiskuntaa ole kehitetty lapsen ehdoilla eikä läheskään aina edes heitä huomioiden (Lahikainen ym. 2005; Kangassalo & Suoranta 2001; Suoranta 2001). Yhteiskunnallisella tasolla tapahtuvat muutokset etenevät hitaasti ja vaikka kehitystä lapsiystävällisempään tietoyhteiskuntaan voidaan nähdä toteutuneen, on vielä paljon sellaista, joita ei voida pitää senkaltaisina hyvinvointivaltion rakenteina, että ne tukisivat lapsen kasvua tai edes huomioisivat lapset yhtenä tietoyhteiskunnan kansalaisryhmänä. Yhtenä esimerkkinä on tänä vuonna käydyt keskustelut lööpittömistä kassoista, joiden puolesta lapsiasianvaltuutettu Maria Kaisa Aula on yrittänyt puhua. Lapsen perustuslaillinen oikeus häntä loukkaamattomaan julkiseen tilaan kääntyi debateissa keskusteluun lehdistön sananvapaudesta tai vaatimusta pidettiin yleisesti kohtuuttomana. Lapsen oikeudellisesta asemasta tietoyhteiskunnassa ei välttämättä olla valmiita keskustelemaan silloin, kun se edellyttäisi yhteiskunnassa jonkinlaisia rakenteellisia muutoksia.

On alettu tottua siihen, että lapset joutuvat kohtaamaan erilaisia lapsille sopimattomia mainoksia kaduilla, televisiossa ja internetissä; he saattavat nähdä lapsilta kiellettyjä elokuvia, uutisia ja muita mahdollisesti pelkoa tuottavia televisio-ohjelmia. Erilaisten seksuaalisten, väkivaltaisten tai muutoin rajujen ärsykkeiden ajatellaan aiheuttavan lapsille turvattomuutta joko suoraan niin, että lapsi on havaittavasti peloissaan ja ehkä kertookin pelkäävänsä, tai epäsuorasti niin, että pelko vaikuttaa käyttäytymisen tasolla, jolloin lapsi voi olla hermostunut eikä jaksa keskittyä, tai niin, että hänen on vaikea mennä nukkumaan ja hän saattaa nähdä paina-

jaisia (esim. Lehtinen 1988). Seksuaalisia ja väkivaltaisia ärsykejä pidetään erityisen haitallisina pienille lapsille, koska he eivät välttämättä ymmärrä niitä ja siksi saattavat käsittää ne helposti väärin. Tämänkaltaista piittaamattomuutta lapsista, jossa lapsen etu on alisteinen tietoyhteiskunnan tai mediakulttuurin viihteellisyydelle ja rahamarkkinoille, voidaan nimittää tietyn tyyppiseksi rakenteelliseksi välinpitämättömyydeksi (Lahikainen 2002).

Medioitunut ympäristö tuottaa lapsen elämään sellaisia asioita, joita lapsi ei muutoin välttämättä kohtaisi. Maailmanlaajuiset ongelmat, sodat ja kriisit sekä ihmisten yksityisyyden julkituominen on otettava vastaan siten kuin se televisiossa esitetään. Lapset ovat aktiivisia toimijoita jo pienestä asti, he ovat kiinnostuneita ympäröivästä maailmasta ja oppivat nopeasti uusia asioita. He haluavat nähdä, kokea ja osallistua elämään eikä aina osata ennalta arvata, että ulkoinen ympäristö tai oma toiminta saattavat joskus johtaa tilanteisiin, jolloin lapsen oma kyky hallita turvattomuutta, ristiriitajoja, mielipahaa tai muita psyykkistä työtä vaativia tilanteita ei riitä mielekkyyden palauttamiseen.

On hyvin vaikea esittää, missä määrin tietoyhteiskunnan lapset kokevat turvattomuutta suhteessa aiempiin aikakausiin, sillä tutkimustietoa menneiltä aikakausilta ei ole tarpeeksi, eikä turvattomuutta voida päätellä ulkoisten ehtojen perusteella. Johdannossa viittasimme jo mediakokemusten suhteen kontekstin merkitykseen, mutta merkitystä on myös lapsen yksilöllisellä tavalla jäsentää tapahtumia. Lapsen mieli toimii omalla persoonallisella tavallaan, sillä kunkin minuus on kehittynyt jo erilaisten kokemusten vuoksi omaksi ainutlaatuiseksi kokonaisuudekseen. Ympäristön kokeminen turvattomaksi riippuu myös lapsen sisäisestä kyvystä kohdata ulkomaailma eli siitä, millaisia *coping*- eli hallintakeinoja lapsi käyttää ja käyttäkö hän kussakin tilanteessa tarkoituksenmukaista säätelyä. Hallintakeinojen runsaus ei sinänsä riitä, vaan *copingin* on oltava myös tilanteeseen sopivaa. (Ks. esim. Aldwin 1994; Lahikainen ym. 1995; Lazarus & Folkman 1984; Vuorinen 1997.)

Jos lapsi ei pysty yksin palauttamaan turvallisuuden tunnetaan, on lapsen vanhemmilla tai muilla läheisillä ihmisillä erityinen rooli hallinnan palauttamisessa. Koska lasten elämään virtaa medioiden kautta asioita ja ilmiöitä, joita lapsi ei itse pysty aina hallitsemaan, riippuu turvallisuuden kokemus olennaisesti sosiaali-

sen ympäristön välittämien uhkien lisäksi ympäristön tarjoamasta tuesta tasapainon saavuttamisessa.

Median laajentuneen roolin ja vaikuttavuuden vuoksi aikuisten on kuitenkin yhä vaikeampi kontrolloida informaatiotulvan välittämiä uhkia tai ylipäättään olla aina läsnä palauttamassa lapsen turvallisuutta (Valkonen ym. 2005). Tästä ei tule kuitenkaan yksioikoisesti päätellä, että lapsuus olisi turvattomampaa kuin ennen tai ettei lapsilla itsellään olisi kykyä hallita tietoyhteiskunnassa tapahtuvia ilmiöitä. John Bowlbyn (1978a; 1978b) mukaan lapsen toiminta ja kehitys jäsentyykin suhteessa keskimääräisesti odotettavaan ulkomaailmaan. Nyt lienee perusteltua sanoa, että lapsi pyrkii sopeutumaan ulkoiseen ympäristöön, joka on kuvattavissa tietoyhteiskunnan, informaatioajan tai mediakulttuurin kaltaisilla käsitteillä. Seuraavaksi keskitytään niihin tilanteisiin, jolloin medioista etenkin televisio haastaa lapsen turvallisuuden ja niihin keinoihin, joilla lapset pyrkivät sopeutumaan tähän.

Kamppailu television mörköjä vastaan

Pelko on turvattomuuden tavoin yksi ihmisen perustunteista, jonka tarkoitus on taata yksilön selviytyminen. Se on hyödyllinen, sillä se valmistaa ihmistä kohtaamaan uhkaavan vaaran ja suojautumaan siltä. Pelko on ihmisen tunnetietoa, joka aktivoituu hyvin nopeasti ja automaattisesti. Kun lapsi huomaa olevansa peloissaan, hän pyrkii arvioimaan pelon tunnetta ja selittämään sitä itselleen. Pelon kohteena voi olla mikä tahansa ulkoinen tilanne, asia tai ilmiö tai yksilön kehoon tai mieleen liittyvä sisäinen asia. Vaikka pelkojen perusominaisuudet ovat samankaltaisia kuin ennen, ne rakentuvat erilaisten prosessien kautta ja liittyvät erilaisiin yhteyksiin kuin ennen. Pelot ovat yhteydessä yhteiskunnan muutoksiin ja niiden merkitykset ovat osaltaan myös kulttuuriin sidottuja. (Toskala 1997, 16-35.)

Pelkojen kohteet ovat muuttuneet ihmisten elinolosuhteiden muuttuessa. Ennen tarinoiden hahmot tai luonnonilmiöt pelottivat lapsia, kun taas nyt televisio tuo lapsen arkeen uudenlaisia pelon kohteita. Television rooli on kiistaton lasten elämässä (Bucking-

ham 1994; 1996, Herkman 2001; Kytömäki 1999), mutta televisionkatseluun käytettävä aika vaihtelee maittain paikoin hyvinkin paljon (ks. esim. Livingstone & Bovill 2001). Televisiota katsotaan yhdessä ja erikseen, mutta se on usein päällä silloinkin, kun kukaan ei sitä aktiivisesti katso. Monissa perheissä arkinen tilanne voi olla sellainen, että televisio on auki iltapäivän lastenohjelmista iltauutisiin saakka. Vaikka lapsi ei lastenohjelmien jälkeen enää televisiota katsoisikaan, hän saattaa silti nähdä ja kuulla sellaista, jota hänen ei vielä tarvitsisi kokea. Tämänkaltaista katselua nimitetään passiiviseksi televisionkatseluksi. Vanhempien tai sisarusten katsomat elokuvat ja televisiosarjat, uutiset tai dokumenttiohjelmat voivat tuoda lapsen kokemuksen piiriin räjähdyksiä, ampumisia, huutoja tai muuta sellaista, joka on pienelle lapselle pelottavaa siitä huolimatta, että ne viihdyttävät tai informoivat televisiota katselevia vanhempia.

Tietynlaiset TV-ohjelmien esittämät sisällöt pelottavat lapsi tietysti iässä (esim. Suoninen 1993; Cantor 1998; Valkenburg 2004). Alle kouluikäiset lapset pelkäävät usein henkilöiden ja hahmojen esitystapaan ja ulkonäköön liittyviä asioita, kun taas vanhemmat lapset kiinnittävät huomionsa tapahtumien juoneen (Cantor 1998). Televisiossa nähdyt pelottavat tai jännittävät tarinat haastavat lapsen turvallisuuden kokemuksen ja pakottavat lapsen ponnistelemaan tilanteen tasapainottamiseksi. Pelko on kuitenkin paitsi turvattomuutta, myös turvallisuuden tunnetta lisäävä kokemus, mikäli lapsi saa tyydytystä tuottavia kokemuksia pelon itsenäisestä hallinnasta. Tällöin hänen omat voimavaransa kehittyvät, kehittyvä minuus saa vahvistusta ja myös perusturvallisuuden tunne vahvistuu, kun lapsi kokee pystyvänsä itse hallitsemaan sisäisiä tunnetilojaan (Kirmanen 2000b, 139). Aina näin onnellisesti ei käy, sillä vaikka toisen lapsen onnistunut psyykinen hallinta edistää hänen perusturvallisuuttaan, toiselle jokin televisiosta koettu pelottava asia voi jäädä turvattomuutta aiheuttavaksi tekijäksi.

Lasten televisionkatselua säädellään yhteiskunnassa monin tavoin. Valtion elokuvatarkastamo määrittelee televisio-ohjelmille ja videoille ikäraajat, joita on tiukennettu entisestään. Myös Suomen lainsäädännössä pyritään turvaamaan lapsen turvallinen kehitys medioituneessa yhteiskunnassa seuraavasti:

Televisiotoiminnan harjoittajan on huolehdittava siitä, että seksuaalisen sisältönsä tai väkivaltaisuutensa vuoksi lasten kehitykselle haitalliset televisio-ohjelmat lähetetään sellaiseen aikaan, jolloin lapset eivät tavallisesti katso televisio-ohjelmia. Jos televisiotoiminnan harjoittaja lähettää tuona aikana lapsille sopimatonta ohjelmaa, sen haitallisuudesta lasten kehitykselle on ilmoitettava ennen ohjelman lähettämistä. (Laki televisio- ja radiotoiminnasta, 3. luku, 19. pykälä.)

Tästä huolimatta lapset näkevät televisioruudulla heitä pelottavia asioita eikä lakiesitysten olemassaolo välttämättä vähennä lasten televisiopelkoja (Valkonen ym. 2005). Lakiesitykset ovat joka tapauksessa hyviä mittareita sille, mitä yhteiskunnassa pidetään sillä tavoin merkittävänä asioina, että niitä pyritään laeilla suojaamaan.

Kuten sanottu, turvallisuus ei ole minuuden tila, jota pyritään yksinomaan ylläpitämään, vaan välillä lapset haastavat turvallisuudenkokemuksensa tavoittelemalla jännittäviä ja pelottavia elämyksiä ja television audiovisuaalinen kerrontamuoto on omiaan tuottamaan lapsille erilaisia tunnekokemuksia. Lapset haluavat katsoa jännittäviä ohjelmia, joiden herättelemät pelon tuntemukset saattavat olla heille hyvinkin mieluisia kokemuksia (Buckingham 1996; Rönnberg 1990; Suoninen 1993). Olennaista on, että turvattomuutta pystytään hallitsemaan ja pelkoa tarvittaessa vähentämään (Kirmanen 2000a). Turvallisuuden tarve on yksi ihmisen perustarpeista, ja pyrkimykset turvallisuuden tunteen koettelemiseen ovat inhimillisiä (Bowlby 1978a; 1978b; Erikson 1962). Siksi on ymmärrettävää, että psyykinen tasapainottelu pelkojen ja uhkien maastossa on kiehtovaa myös mediatarinoiden avulla (Buckingham 1996; Mustonen 2001; Rönnberg 1990). Kiinnostus jännitykseen voi aiheuttaa ongelmia silloin, kun lapsi ei osaa arvioida, mikä on sopivan jännittävää. Tällöin jännitys voi muuttua turvattomuuden kokemukseksi, jonka hallinnassa tarvitaan läheisten ihmisten apua.

Tarkastelemme seuraavaksi millaisten keinojen avulla lapset hallitsevat televisioruudun välittämiä pelkoja. Käytämme apuna vastausten etsimisessä osaa haastatteluaineistosta, joka on kerätty Kuopiossa ja Helsingissä vuonna 2003 projektissa *Lasten hyvinvointi ja media yhteiskunnallisissa ja kulttuurisissa konteksteissa*.⁵ Tässä artikkelissa käyttämämme aineisto sisältää 180 5–6-vuotiaalle lapselle tehtyä haastattelua, joissa lapsilta kysyttiin yleisesti peloista ja pe-

lonhallintakeinoista. Näiden kysymysten pohjalta pyrittiin saamaan yleiskuvaa lasten turvattomuudesta (Lahikainen ym. 1995; 2003). Haastatteluissa keskityttiin erityisesti televisiopelkojen selvittämiseen ja niistä kysyttiin erillisiä kysymyksiä. Tämän vuoksi on mahdollista, että esittäessämme lukuja lasten televisiopeloista tai verrattaessa niitä muihin lapsuudessa ilmeneviin pelkoihin, televisiopelot ovat lasten elämässä edustettuina enemmän kuin ne todellisuudessa ovatkaan. Haastatteluissa kysyttiin, onko lapsi nähnyt televisiossa jotain pelottavaa. Jos lapset vastasivat myöntävästi, heiltä kysyttiin tarkemmin ohjelman sisällöstä. Tämän jälkeen heiltä kysyttiin, mitä he tekevät, kun heitä pelottaa. Haastattelukysymykset kokonaisuudessaan kuvaavat lasten kokemaa turvattomuutta heidän omasta perspektiivistään. Aineistomme avulla voidaan esittää joi-tain ajatuksia siitä, millaiset asiat televisiossa luovat turvattomuutta lasten elämään ja millaisen psyykkisen työn avulla he pyrkivät palauttamaan psyykkisen tasapainon.

Aineistomme valossa tietoyhteiskunta näyttääytyy lasten maailmassa niin, että televisio-ohjelmien aiheuttamat pelot ovat suurimpia pelkojen aiheuttajia lapsilla; 74,3 % kuopiolaisista lapsista (N=109) kertoi nähneensä joskus jotain pelottavaa televisiosta vuonna 2003⁶ (Taulukko 1) (Lahikainen ym. 2004; 2006). Tosin on muistettava, että lapset mainitsivat televisiopelot suurella todennäköisyydellä niitä erikseen kysyttäessä.

Taulukossa 1 on kuvattu lasten mielikuviiin liittyviä pelkoja, koska televisiopelot olivat usein aineistomme lapsilla yhteydessä muihin mielikuviiin liittyviin pelkoihin. Taulukossa on kuvattu lasten pelkojen määrää vuosina 1993 ja 2003, mikä osoittaa mielikuviiin, sekä sotaan, aseisiin ja väkivaltaan liittyvien pelkojen määrän kasvaneen kymmenen vuoden aikana. Sodan, aseiden ja väkivallan pelkoja lapset kohtaavat etenkin mediassa (TV-ohjelmista etenkin uutisissa ja erilaisissa elokuvissa), muuten nämä pelot yleensä

---

5 Projektin johtajana toimii professori Anja Riitta Lahikainen, ja projekti toimii Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksella.

6 Pelon voimakkuutta selvitettiin kysymällä lapselta, pelkääkö hän kohdetta vähän, jonkin verran vai paljon. Kysymys konkretisoitiin näyttämällä lapselle kuvaa, jossa suora vihreä viiva kuvasi vähäistä, punainen aaltoviiva keskimääräistä ja musta sahalaitainen viiva voimakasta pelkoa.

ovat kaukaisia suomalaisille lapsille. Mielikuviiin liittyvät pelot ovat yleisiä etenkin alle kouluikäisillä lapsilla muutenkin (Mm. Cantor 1998), ja televisio-ohjelmat vain ruokkivat näitä pelkoja tarjoamalla mitä erilaisimpia mielikuvikseen liittyviä sisältöjä. Osa TV:n tarjoamista mielikuvitusisällöistä on käsittämättömiä ja hyvin pelottavia pienille lapsille, etenkin kauhuelokuvien ihmissudet, vampyyrit ja hirviöt. Paitsi aikuisten, näitä sisältöjä esiintyy myös lastenohjelmissa, esimerkiksi *Scooby Doo* sisältää monenlaisia pelottavia mielikuvitushahmoja. Median voidaan siis olettaa osaltaan vaikuttaneen Taulukossa 1 esiintyneiden pelkojen lisääntymiseen suomalaisilla lapsilla.

	1993	2003
<i>Televisio-ohjelmat</i>	77,2 %	74,3 %
<i>Painajaisunet</i>	78,1 %	70,7 %
<i>Sota, aseet, väkivalta</i>	2,9 %	14,7 %
<i>Mielikuvitusolennot</i>	26,7 %	56,9 %
N	106	109

Taulukko 1. Mielikuviiin liittyvien pelkojen määrä (prosentteina) kuopiolaisilla lapsilla vuosina 1993 ja 2003. Taulukoiden luvut kuvaavat kohteita, joita lapset kertoivat pelkäävänsä vähän, jonkin verran tai paljon. Taulukon aineistona ovat Kuopiossa vuosina 1993 ja 2003 haastatellut 5-6-vuotiaat lapset. (Lahikainen ym. 2004; 2006.)

Televisiopelkojen kukistaminen

Risto Vuorisen (1997, 28) mukaan minuudessa tapahtuu ratkaisevia muutoksia silloin, kun lapsi joutuu luopumaan mielihyvän kokemuksesta, sillä tällöin mielihyvän lähteen menetys, mikä voi johtaa esimerkiksi turvattomuuden tilaan, riistää minältä määräysvallan suhteessa psyyken toimintaan. Tämän vuoksi se, mikä on jo ollut hallinnassa, eli turvallisuus, täytyy saada minän haltuun uusin keinoin. Ihminen siis pyrkii ympäristönsä hallintaan kaikissa olosuhteissa ja ratkaisuilla pyritään tavallisesti jonkinlaisen tasapainon saavuttamiseen ympäristön kanssa. Psyyken kehitys nähdäänkin tavallaan tuloksena ulkomaailman hallinnasta (Lahikainen ym. 1995, 41).

Turvattomuutta aiheuttavat tekijät sitovat psyykkistä energiaa (Vuorinen, 1997). Jos lapsen elämässä on paljon turvattomuutta, minuuden tasapainoinen kehittyminen voi kärsiä, sillä tällöin psyykinen energia kuluu yrityksiin palauttaa turvallinen olotila. Turvattomuutta on välttämätöntä hallita, että elämän mielekkyys säilytetään. Lasten käytettävissä olevat voimavarat näyttäytyvät lasten käyttäminä *coping*- eli hallintakeinoina. Psyykkiset hallintakeinot ovat lapsen tietoisesti ja tavoitteellisesti käyttämiä keinoja, joiden avulla pyritään aktiivisesti poistamaan epämiellyttäviä ja pelottavia kokemuksia (Vuorinen 1997). Richard S. Lazarus ja Susan Folkman (1984, 141) määrittelevät *coping*-keinot jatkuvasti muuttuviksi tiedollisiksi ja käyttäytymistason yrityksiksi selviytyä tietystä ulkoisista ja sisäisistä vaatimuksista, jotka yksilö arvioi voimavarojaan verottaviksi tai ylittäviksi. *Coping*-keinojen käyttöön vaikuttavat yksilön persoonalliset ominaisuudet, ympäristön tekijät, sekä yksilön ja ympäristön välinen vuorovaikutus (miten yksilö sopeutuu ympäristöön, miten ympäristö vastaa yksilön odotuksia), ja laaja sosiaalinen ja kulttuurinen konteksti (Aldwin 1994, 77-78).

Käsitlemme *coping*-keinoja, joiden on tutkittu liittyvän etenkin lasten televisiopelkoihin. Patti M. Valkenburg, Joanne Cantor

sekä Allerd L. Peeters (2000) ovat luokitelleet lasten pelonhallintakeinot televisiopelkojen suhteen neljään luokkaan: fyysiset keinot, kognitiiviset keinot, sosiaalinen tuki ja pakeneminen. Tiina Kirmanen (2000a) luokittelee lasten käyttämät pelonhallintakeinot seuraavasti: ensimmäinen ulottuvuus sisältää käyttäytymis- ja kognitiivistasoiset hallintakeinot ja toinen ulottuvuus sisältää ympäristöön ja tunteeseen vaikuttamaan pyrkivät hallintakeinot. Käyttäytymistasoisia yrityksiä vaikuttaa yksilön ympäristöön ovat muun muassa konstruktiiiviset ja aggressiiviset keinot. Kognitiivisia yrityksiä vaikuttaa yksilön ympäristöön ovat esimerkiksi fantasia-kuvitelmat, ja tunteisiin muun muassa myönteinen ajattelu. (Kirmanen 2000a, 107-130; 2000b, 128-129). Perustamme pelonhallintakeinojen luokittelumme Valkenburgin ym. (2000) ja Kirmanen (2000a; 2000b) olemassa oleviin kategorioihin. Luokittelemme lasten pelonhallintakeinot neljään luokkaan: 1) pakeneminen, 2) kognitiiviset keinot, 3) sosiaalinen tuki ja 4) lapsi ei tiedä tai muista keinoja, johon yhdistyy riittämätön *coping*.

Välitön toimintapyrkimys: pako

Kun ihminen on peloissaan, on tyypillistä, että tunteet ottavat valan ja järki laahustaa perässä. Tunteisiin perustuvat varhaiskehityksessä muodostuneet järjestelmät tai rakennelmat välittävät tietoa esimerkiksi uhasta hyvin tehokkaasti. Pelon tunne sisäistääkin itseensä yllykkeen pakenemiseen. (Toskala 1997, 16; 35.) Tästä näkökulmasta tarkasteltuna ei ole yllättävää, että pakeneminen, niin konkreettinen kuin symbolinenkin, on yksi yleisimmistä pelonhallintakeinoista aineistomme lapsista. Pakeneminen on luonnollinen suojautumisrefleksi vaaratilanteen uhatessa (Kirmanen 2000a, 118-121; Lazarus & Folkman 1984, 168), ja varmasti usein toimiva hallintakeino. Lapsi ikään kuin tunnistaa kestävyytensä rajat ja tietää, mikä menee yli sietokyvyn. Pakeneminen voi olla käytetyin keino myös siksi, että on helppoa poistua television ääreltä ja ryhtyä muihin puuhiin. Se voi olla helpoin, nopein ja toimivin tapa, jonka lapsi on oppinut.

H⁷: Mitäs sinä teet jos sua pelottaa joku video tai telkkariohjelma?

L: Meen pois.

Tyttö, 6 v.

Edellä oleva esimerkki kuvaa konkreettista ja alla oleva symbolista pakenemista, jotka molemmat me ymmärrämme pakenemiseen kuuluviksi pelonhallintakeinoiksi.

H: No mitäs teit sit kun näit sen ohjelman?

L: Minä panin mun pään sinne sängynpeiton alle ja sit vaan (näyttää haastattelijalle) niinku tärisin ... niinku näin ... niin tuo on se minun pelkoasento.

Tyttö, 5 v.

Havaintokehän käsitettä soveltaen voidaan ajatella, että lapsi ensin havaitsee jonkin asian televisiossa, seuraavaksi tulkitsee sen pelottavaksi, ja tämän jälkeen muuttaa käyttäytymistään, eli käyttää pakenemista pelon kukistamiseksi. Siihen, millaiset asiat lapsi mieltää pelottavaksi vaikuttavat hänen aiemmat kokemukset televisiosta ja se, millaisen tulkinnan hän nähdylle antaa. Tähän vaikuttavat lapsen persoonallisten tekijöiden lisäksi katselukonteksti ja taito tulkita televisiota. Jos lapsen saatavilla on turvallisia ihmisiä, lapsi voi lähestyä heitä poistaakseen mielipahaa, tai jos lapsi kykenee palauttamaan turvallisuuden katseluhetkellä, ruudun ääreltä poislähteminen ei ole välttämätöntä. Pakeneminen on keino, jota käytetään silloin kun lapsi tulkitsee sen tehokkaimmaksi tavaksi poistaa mielipahaa tuottanut tilanne. Se voi olla joissain tilanteissa lähes automaattinen reaktio pelkoa aiheuttaneeseen tilanteeseen.

Aina lapsilla ei ole muita mahdollisuuksia pelottavassa tilanteessa, kuin pakeneminen. Pienillä lapsilla tämä toimii symbolisesti esimerkiksi niin, että he sulkevat silmänsä tai kääntävät päänsä pois. Vauvat eivät muulla tavalla pystykään pakenemaan, mutta vähän isompi lapsi voi jo ottaa jalat alleen ja lähteä pelottavasta tilanteesta konkreettisesti pois. Pakeneminen voi olla tehokas *coping*-keino, jos lapsi sen avulla pystyy välttämään tai suojautumaan pelottavilta

---

7 L = lapsi, H = haastattelija

asioilta. Aina pakeneminen ei välttämättä toimi: lapsi voi silmätkin sulkiessaan kuulla kovia ja pelottavia ääniä televisiosta varsinkin silloin, jos toiset katsovat televisiota, eikä lapsella ole mahdollisuutta sulkea sitä. Pelottavat asiat saattavat jäädä lapsen mieleen, vaikka niitä paettaisiinkin. Pelkoon perustuvat keinot näyttävätkin toimivan nopeasti, mutta pelottavien sisältöjen jättäminen konkreettisesti taakse ei aina riitä pitämään niitä poissa mielikuvista. Lapsen tekemä arvio uhkaavasta tilanteesta tai toisten ihmisten tuki auttaa pelon läpikäymisessä.

Sylin ja tuen voima

Osa lapsista kertoi turvautuvansa vanhempiinsa tai muihin läheisiin ihmisiin tai lemmikkieläimiin silloin, kun he näkevät televisiosta jotain pelottavaa. Sosiaalisen tuen käyttö turvallisuuden säätelyssä onkin lapsille hyvin tavallinen keino televisiopelkojen yhteydessä. Vanhemman tai muun turvalliseksi koetun ihmisen fyysinen läheisyys helpottaa tehokkaasti lapsen oloa, jonka vuoksi pienet lapset hakevat vanhemmistaan turvaa jännityksen käydessä ylivoimaiseksi. Toisaalta pelottavia ohjelmia voidaan käyttää selityksenä lähentymiselle, jolloin isommatkin lapset saavat hyvän syyn kääpertyä äidin tai isän syliin (Werner 1996). Sosiaalinen tuki on joka tapauksessa ensiarvoisen tärkeää ja jo mahdollisuus siihen turvautumiseen voi toimia tasapainottavana ja pelkoa vähentävänä tekijänä. Seuraavissa esimerkeissä lapset kuvaavat vanhempien tai muun turvalliseksi koetun ihmisen roolia pelon säätelyssä. Valkenburg ym. (2000) määrittävät sosiaalisen tuen lapsen aktiiviseksi hakeutumiseksi turvallisten ihmisten luo, vaikka turvallisuutta voi käydä tankkaamassa myös muidenkin kuin ihmisten luona (katso alla olevat aineisto-esimerkit).

- H: No mitäs sä teet silloin ku se telkkarista tulee se pelottava ohjelma?
L: Mä vaa...sitte jää meen äitin syliin.
Tyttö, 5 v.
L: Piti kerran olla koira kainalos ton, et sohvan takana, et sieltä piti (kattoa).

H: Mut katoit sä sitä kuitenkin aina, vaikka se oli niin jännittävä ja pelottava?

L: No katoin.
Tyttö, 6 v.

H: No mitäs sinä sitte teet, ku sua pelottaa tommonen video?

L: Mä, mä pidän vaikka jotain ystävää kädestä kiinni.
Tyttö, 6 v.

Sosiaalinen tuki, kuten pakeneminenkin, on luonteva pelonhallintakeino pienelle lapselle: mitä pienempi lapsi, sitä helpommin hän turvautuu pelottavassa tilanteessa turvalliseen ihmiseen (tai joskus eläimeen). Sosiaalinen tuki on siis pakenemisen tavalla nopea ja yleensä helppo tapa toimia pelottavan ärsykkeen edessä. Havaintokehän käsitteen avulla pohdittuna sosiaalisen tuen hakeminen ei siis juurikaan vaadi tilanteen pohdintaa, vaan on välitöntä toimintaa. Sosiaalisen tuen hakemiseen toki vaikuttavat myös lapsen aiemmat kokemukset ja laajempi sosiaalinen konteksti. Jos lapsi on tottunut siihen, että hakiessaan turvaa vanhemmiltaan hän saa lohdutusta ja turvallista syliä, hän oppii turvautumaan sosiaaliseen tukeen jatkosakin. Jos lapsi taas joutuu kokemaan hyljeksintää, eikä saa lohtua ja turvaa tärkeiltä ihmisiltään, hän ei välttämättä edes yritä turvautua sosiaaliseen tukeen myöhemmin.

Sosiaalisen tuen merkitystä selvittää kun pohditaan millaisessa asemassa lapsi olisi ilman sitä. Mieliin piirtyy vanha kauhukuva yksin televisiota katsovasta lapsesta, jolla tuskin on mahdollisuutta muuhun. Vaikkei lapsi televisioruudun äärellä olekaan niin avuton kuin joskus aiemmin on luultu, on vanhemmilla merkittävä rooli lasten pelkojen hallinnassa. Lapsilla ei ole edellytyksiä tutustua pelkoihinsa mielensisäisinä tapahtumina ja eritellä tuntemuksiaan sillä käsitteellisellä tasolla, joka aikuisille on mahdollinen. Pieni lapsi on hyvin konkreettisesti suhteessa pelkoa tuottaviin asioihin sekä toisen ihmisen tarjoamaan turvallisuuteen. Koska lapsi ei osaa täysin itsenäisesti pohtia mielensisäisiä prosessejaan on pelon voittamisessa tärkeää vanhempien tai muiden huoltajien antama tuki. Myös pelon kohtaamista turvallisten aikuisten kanssa pidetään suositeltavana. (Ks. Toskala 1997, 39; 117.) Vanhemmat voivat tukea lapsen turvallisuutta kohtaamalla yhdessä television mörköjä ja käymällä

lapsen pelkoja yhdessä läpi. Pienen lapsen turvallisuuden tunnetta vahvistaa myös tunne siitä, että pelottavat tapahtumat ovat hänelle läheisten aikuisten hallinnassa (Kirmanen 2000b, 142).

Lapsen katselun kontrolloiminen on vaikeaa siitä huolimatta, että lasten televisionkatselua säädellään erilaisilla laeilla ja asetuksilla. Rajoittaminen on vaikeaa, sillä televisioita on paitsi kodeissa myös kaupoissa, sairaaloissa, junissa ja muissa yleisissä paikoissa. Lapset voivat myös katsella ohjelmia salaa, kaverin luona tai päivähoitopaikassa (Cantor 1998). Televisionkatselun rajoittaminen ei kotonakaan ole aina kovin helppoa, sillä vanhemmat eivät välttämättä ole tietoisia lapsen peloista. Yhteiset keskusteluhetket opettavat aikuisille lapsen televisionkäytön tapoja ja avaavat mahdollisuuden ymmärtää ruudun nostattamia tunnekokemuksia (ks. Roine & Valkonen 2005). Nykyään on saatavilla myös ohjelmien estolaitteita internetiin ja televisioon, joiden avulla lasten mediankäyttöön voidaan vaikuttaa suoraan. Ulkoisilla rajoittamilla ei voida kuitenkaan opettaa lasta itseään kontrolloimaan omaa katseluaan tai hallitsemaan median välittämiä tunteita ja tämän vuoksi kotona annetulla mediakasvatuksella onkin nähdäksemme kestävämpi merkitys mediasuhteen muodostumisessa.

On esitetty, että vanhemmilla olisi valtaa alle kouluikäisten televisionkatseluun, mutta viimeistään teini-ikässä moni vanhempi joutuu kohtaamaan kontrolloimisen mahdottomuuden (Kytömäki 1999). Lisäksi alle kouluikäisiä on pidetty erityisen haavoittuvaisena median vaikutuksille, jonka vuoksi heitä tulee erityisesti suojella. Mediakasvatusta voidaan verrata lasten kasvatukseen yleisesti: se on perusteltuja rajoja ja tukea erilaisissa tilanteissa ja mitä pienempi lapsi, sitä enemmän tukea hän tarvitsee (Kotilainen 2002, 34). Pienten lasten mediakasvatuksesta puhuttaessa tärkeänä pidetään rajojen asettamista määrän ja laadun suhteen, vaihtoehtoisen toiminnan keksimistä television katselun sijaan ja ohjelmien sisällön valintaa lapsen kehitystason mukaan. Vanhemmat voivat tehdä lastensa kanssa erilaisia sopimuksia television katselusta, mutta välillä perheissä tarvitaan luultavasti selkeitä kieltojakin. (Mustonen 2002, 65-66.) On tärkeää, että vanhemmat vaikuttavat erilaisten valintojen kautta pienen lapsen mediaympäristöön ja kiinnittävät huomiota omaan mediasuhteeseensa, sillä lapsi oppii suhtautumisensa televisioruutuun osaksi vanhempien mediasuhteen kautta.

Voidaan esimerkiksi päättää, ettei lapsen huoneeseen sijoiteta televisiota tai tietokonetta, jolloin valvonta olisi hankalaa. Lapsen mediankäyttöä voidaan valvoa hallitsemalla luvanvaraisuutta, jolloin vanhemmat tietävät, mitä lapsi katsoo ja milloin hän on television ääressä. Lisäksi erilaiset rutiinit luovat lapselle turvallisuutta, joten näistä kannattaa pitää kiinni myös televisionkatselun osalta. Vaikka lapsen on hyvä välillä päästä ottamaan mittaa hallintakeinoistaan, on vanhemmilla ja muilla hoitajilla viime kädessä vastuu huolehtia lapsen psyykkisestä ja fyysisestä hyvinvoinnista ja taata, ettei lapsi joudu kohtaamaan liian pelottavia asioita liian varhain.

Tärkeänä pidämme sitä, että aikuinen olisi lapsen saatavilla sekä fyysisesti että psyykkisesti silloin kun lapsi tarvitsee lohdutusta. Lapset katsovat televisiota paljon yksin tai sisarustensa kanssa ja monen mielestä yksinkatsomisessa on oma erityinen viehätyksensä (Werner 1996). Olennaista on, että lapsi voi tarvittaessa käsitellä tunteitaan turvallisesti kokemansa ihmisen kanssa eikä joudu pohtimaan niitä yksin. Tärkeää on, että sosiaalinen ympäristö antaa lapselle riittävän vahvat voimavarat ja mahdollisuudet omien tunteiden ja tunnetilojen ymmärtämiseen eikä hän jää yksin hämmentävään tilanteeseen (ks. Järventie 2001, 113). Tiedotusvälineiden vaikutukset lasten sosiaaliseen ja persoonalliseen kehitykseen eivät ole suoria ja yhtenäisiä (Mustonen 2001). Lapsen oma aktiivisuus ja vanhempien luomat edellytykset ovat merkittäviä tekijöitä tutkittaessa television vaikutuksia, sillä ne vaikuttavat sekä mediaan käytettävään aikaan sekä mediasisältöjen tulkintaan (ks. Sintonen 2002, 111).

Suhtautuminen television mörköihin

Esikoulu- ja kouluiässä lasten ongelmanratkaisumalleista tulee suunnitellumpia ja järjestelmällisempiä: niissä on vähemmän tarpeettomia ratkaisumalleja, ja myös tulevaisuuden mahdolliset tapahtumat otetaan huomioon. Lapset tulevat tämänikäisinä myös tietoisemmiksi elämän monista riskitekijöistä (esim. sodat, luonnonkatastrofit, elämän rajallisuus, mutta myös pienemmät arkipäiväiset asiat, kuten esimerkiksi toisten lasten kiusaaminen, vanhempien mahdollinen työttömyys), mikä voi luoda heille ahdistusta,

jos he kokevat, etteivät voi tehdä asioiden eteen mitään. (Maccoby 1988, 227-229.) On kuitenkin huomattava, että samalla kun lapsen tietoisuus elämän nurjista puolista lisääntyy, lapsen *coping*-taidot lisääntyvät kognitiivisen ajattelun monipuolistumisen myötä. Kognitiiviset pelonhallintakeinot ovat siis kehittyneet esikouluikäisillä huomattavasti siitä, mitä ne olivat aikaisemmin. Tässä iässä kognitiiviset *coping*-keinot eivät ole kuitenkaan eniten käytettyjä pelonhallintakeinoja, sillä abstraktia ajattelua ja erinäisten suhteiden ymmärtämistä koskeva logiikka on vielä kehittymässä.

Tyypillisiä kognitiivisia pelonhallintakeinoja ovat muun muassa, että lapsi uskottelee itselleen pelottavan ohjelman loppuvan pian, ei katso ohjelmaa päivällä, ei katso ohjelmasta pelottavia kohtia, tai vaihtaa televisiosta kanavaa (Valkenburg ym. 2000). Alle kouluikäisten lasten käyttämät pelonhallintakeinot ovat usein konkreettisia ja käyttäytymisen taseisia. Pienten lasten voi olla helpompi kuvata asioita vieraalle haastattelijalle konkreettisesti. Kognitiivisia hallintakeinoja on todettu esiintyvän alle kouluikäisillä lapsilla harvoin (Kirmanen 2000b, 128).

H: Mitäs sinä sitte teit, ku sinua pelotti se video?

L: Että sanoin Maisalle, niin ku se osti sen, niin että sammuta nyt se video, ku mua pelottaa se.

H: Niin justiisa.

L: Sitte mä katoin vaan sitä päivällä.

H: Niin just.

L: Ku päivällä ei pelota.

Tyttö, 6 v.

H: Mitä sinä sitte teet ku sinua pelottaa videot?

L: HmmY. Lakkaan ajattelemasta.

Poika, 5 v.

Ensimmäisen esimerkin lapsella on käytössään sekä sosiaalinen (pyytää apua) että kognitiivinen (videon sammuttaminen) pelonhallintakeino. Esimerkkiin liittyy myös välttämiskäyttäytymistä, mikä voidaan tässä lukea kognitiivisiin keinoihin, koska lapsi tietoisesti pohtii, mitä hän pelottavassa tilanteessa tekee. Jälkimmäisessä esimerkissä taas lapsi kokee hallitsevansa pelkonsa niin, ettei

ajattele sitä. Kognitiiviset pelonhallintakeinot vaativat aktiivista tilanteen mielensisäistä työstämistä, jossa lapsen itseä koskeva tietoa, minuutta koskevat tieto- ja tunnerakenteet, ovat tärkeällä sijalla. Tähän yhdistyy se, millaisiin ajattelun loogisiin operaatioihin lapsi kehityksensä puolesta kykenee. Kognitiiviset keinot lisääntyvät iän myötä, mikä on seurausta paitsi lapsen kognitiivisesta kypsymisestä, myös oppimisesta, kun lapsi oppii, että tietyt harkitut toiminnot (esimerkiksi kanavan vaihtaminen) auttavat vähentämään pelkoja. Hän siis oppii käyttämään näitä keinoja jatkossakin, ja iän myötä kognitiiviset keinot myös monimutkaistuvat ja kehittyvät. Kognitiivisten taitojen hyödyntäminen on aina tilannekohtaista eli niiden hyödyntäminen vaihtelee eri katselutilanteissa.

Keinot kortilla

Pieni osa lapsista ei joko keksinyt tai muistanut, tai ei halunnut kertoa pelonhallintakeinojaan. Kirjallisuudesta löytyy vähemmän esimerkkejä toimimattomista *coping*-keinoista. Sen sijaan siitä, mitkä asiat vaikuttavat lasten selviytymiseen stressaavista tilanteista, eli siis *coping*-keinojen toimivuudesta, löytyy tietoa. Michael Rutterin (1988, 18-29) mukaan lasten stressistä selviytymiseen vaikuttavat muun muassa: lapsen ikä ja sukupuoli, geneettiset tekijät, temperamentti, älykkyys ja taidot, psykososiaaliset tekijät, sosiaaliset verkostot ja läheiset ihmissuhteet, sosiaaliset kontekstit, stressitilanteiden kognitiivinen arviointi sekä *coping*-prosessit. Riippuu siis hyvin monista asioista, millaisia pelonhallintakeinoja lapset missäkin tilanteissa ja minäkin hetkinä käyttävät, ja ovatko hallintakeinot toimivia.

H: No, mitä sinä sitte teit ku sinua pelotti se Barbabapa?

L: Ei mittään.

H: Etkö tehny mittään? No, mikäs siihen vois auttaa, jos pelottaa joku ohjelma?

L: Ei mikkään.

H: Eikö mikkään auttas?

L: Mutta sitte ku se loppuu.

Tyttö, 5 v.

Edellä oleva esimerkki kuvaa pelonhallintakeinon puuttumista. Lapsi ei tunnu tietävän, mitä pelottavassa tilanteessa voisi tehdä. Tosin hän lopuksi sanoo, että pelontunne loppuu, kun ohjelma loppuu. Joskus lapset siis pelosta huolimatta jatkavat ohjelman katse-
lua loppuun saakka.

Riittämättömät hallintakeinot voivat myös jättää lapsen mielen virinneeseen pelkotilaan. Jos tilanne ei purkaudu eli pelkotila jää päälle, voi lapsi nähdä painajaisunia, hänellä saattaa esiintyä psykosomaattisia oireita ja hänen toimintamahdollisuutensa saattavat kaventua perusturvallisuuden järkkyyessä (esim. Cantor 2000; 1998). Toisaalta meillä kaikilla on joskus tilanteita, joissa ei löydy hallintakeinoja, joten nämä tilanteet voivat olla myös tilapäisiä ja ohimeneviä. Lapset eivät välttämättä edes halua kertoa haastattelijalle kaikkia asioita omasta elämästään. Voi olla hyvin kontekstisidonnaista, miten me missäkin tilanteessa käytämme hallintakeinoja, ja millaisia keinoja käytämme. Jos lapsella ei ole toimivia hallintakeinoja televisiopelkoja kohtaan, hänellä saattaa olla toimivia keinoja jotain muuta pelkoa kohtaan. Jonakin hetkenä hänellä ei ole keinoja televisiopelon hallitsemiseksi, mutta toisena ajankohtana hänellä voi olla useitakin tapoja poistaa mielipahaa.

Riittämätön *coping* voitaisiin tulkita siinä mielessä riittämättömäksi toiminnaksi, että vaikka lapsi tulkitsee tilanteen pelottavaksi, hän ei tiedä miten toimia tilanteessa. Toisaalta lapsi ei välttämättä edes halua toimia tilanteessa, vaan haluaa katsoa ohjelman loppuun asti. Tällöin ei tietenkään ole kyseessä *copingin* toimimattomuus vaan tilanteessa vaikuttaa lapsen intressit katsoa ohjelmaa. Se, ettei lapsi tee mitään, voi olla tietoista harkintaa: lapsi kokee, että ohjelman katselun jatkaminen on niin tärkeää, että kannattaa pelosta huolimatta olla käyttämättä hallintakeinoja. Lapset saattavat aavistaa, että heidän katselunsa kielletään mikäli vanhemmat tulevat tietoiseksi lapsen televisiopeloista. Lapset voivat myös oppia, että vaikka ohjelma onkin pelottava, lopussa tilanne ratkeaa yleensä onnellisesti. Vaikka lapsi siis vastaakin, ettei tee mitään, hän saattaa silti käydä mielessään läpi erilaisia ajatuksia siitä, mikä toimintamalli olisi tilanteessa paras mahdollinen, eli käyttää kognitiivisia keinoja.

Coping-keinoilla on ihmisille suuri merkitys. Ne muun muassa vaikuttavat terveyteen joko suoranaisesti tai välillisesti. *Coping*-kei-

not voivat lievittää pelon aiheuttamia psyykkisiä tai fyysisiä oireita. (Aldwin 1994, 136-140.) Lapsi voi pelätä esimerkiksi tiettyä televisio-ohjelmaa niin intensiivisesti, että hän näkee siitä painajaisunia. Hänellä on mahdollisesti psykosomaattisia oireita, esimerkiksi päänsärkyä, vatsakipua ja yökastelua. Mikäli lapsella ei ole toimivia pelonhallintakeinoja tämän pelon voittamiseksi, voivat psykosomaattiset oireet ja muut pelko-oireet jatkua tai jopa vaikeutua, jolloin lapsen elämästä voi tulla hyvin rajoittunutta: hän kärsii sekä psyykkisellä että fyysisellä tasolla. Toimivat pelonhallintakeinot ovat siis ensiarvoisen tärkeitä, ja jos lapsella ei sellaisia ole, niitä voidaan opettaa hänelle (Cantor 1998; Lazarus & Folkman 1994).

Televisoruutu turvattomuuden tuojana

Televisio tuo lapsen kokemuksen piiriin asioita, jotka haastavat lapsen turvallisuuden. Tutkimusaineistomme mukaan heillä kuitenkin näyttää olevan monenlaisia keinoja hallita televisiosta virinneitä pelkoja. Esikouluikäisillä lapsilla on yleensä käytössään laaja *coping*-keinojen varasto, he ovat tietoisia sosiaalisesta ympäristöstä, ja osaavat käyttää erilaisia keinoja eri tilanteissa: lapset huomaavat, että erilaiset *coping*-strategiat toimivat eri tavalla erilaisten ihmisten kanssa ja erilaisissa tilanteissa. Kouluiässä *coping*-keinot lisääntyvät ja erikoistuvat yhä enemmän. (Aldwin 1994, 220-222.)

Pelonhallintakeinot antavat parhaimmillaan lapselle tyydytystä tuottavia kokemuksia, kun hän niiden avulla hallitsee pelkonsa itsenäisesti. Tällöin lapsen omat voimavarat kehittyvät ja hänen perusturvallisuutensa vahvistuu. Toimiessaan pelonhallinta lisää lapsen turvallisuuden tunnetta ja voi näin vahvistaa lapsen minuutta. (Kirmanen 2000b, 138-139.)

Lapsen aktiivisuus ja osaavuus ei ilmene pelkästään mediavalinnoissa vaan myös mediasta nousseiden tunteiden hallitsemisessa. Jotkut ovat tästä huolimatta epäilleet, ettei lapsilla läheskään aina ole tehokkaita keinoja hallita ja käsitellä televisio-ohjelmien aiheuttamia pelkoja, vaan nämä pelot jäävät usein askarruttamaan lapsia (esim. Kirmanen 2000a, 179). Tutkimuksemme mukaan lapset näyttivät hallitsevan pelkoaan suhteellisen menestyksekkäästi, sillä

vain harva lapsi ei osannut sanoa, mitä hän pelottavassa tilanteessa tekee. On hyvin vaikeaa todentaa, onko jokin hallintakeino parempi tai tehokkaampi kuin joku toinen, sillä lapsen persoona ja tilanne ja laajempi sosiaalinen konteksti vaikuttavat keinojen toimivuuteen perustavalla tavalla.

Pelottavien televisio-ohjelmien sisällöt näyttävät heijastuvan muun muassa lasten painajaisunien sisältöön (Kirmanen 2000a, 179). Näyttää siltä, että televisio-ohjelmien aiheuttamiin pelkoihin näyttäisivät yhdistyvän painajaisunien ja mielikuvitusolentojen aiheuttamat pelot, kuten myös pelot sodasta ja väkivallasta. Monet mainituista peloista kietoutuivat yhteen siten, että lapsi kertoi pelkäävänsä esimerkiksi *Muumit*-ohjelman mörköä ja mörköjä yleisesti, sekä näkevänsä pelottavia mörkö-unia. Edellä listatut pelot ovat myös kaikki mielikuviin liittyviä pelkoja eivätkä yleensä konkreettisia ja todellisia. Televisio-ohjelmiin liittyvät pelot, painajaisunien pelot, mielikuvitusolentojen pelot sekä pelot sodasta ja väkivallasta näyttävät yleisinä haastattelemiemme lasten elämässä, osa niistä on lisääntynyt voimakkaasti viimeisen kymmenen vuoden aikana. (Lahikainen ym. 2004.) (Ks. Taulukko 1.)

Muuttuvassa yhteiskunnassa ja medioiden pyörteissä lapsella ei itsellään välttämättä aina ole keinoja palauttaa turvallisuutta yksin, vaan hän tarvitsee tässä läheistensä tukea. Tämän vuoksi pohdimme edellä erityisesti sosiaalisen tuen merkitystä lapselle. Vanheman syli ja pelon läpikäyminen yhdessä lapsen kanssa riittää yleensä uhkakuvien poistamiseen. Pidämmekin tärkeänä lapsen ja aikuisen vastavuoroisen vuorovaikutuksen lisäämistä, jolloin aikuiset tulisivat yhä tietoisemmiksi niistä tekijöistä, jotka luovat lapsen elämään pelkoja ja turvattomuutta. Perheen yhteinen aika ja vanhempien vastaanottavaisuus lapselle tärkeiden asioiden kuuntelemiseen ja niistä keskustelemiseen luo oletettavasti ilmapiiriä, jossa lapsi pystyy kertomaan ikävistä asioista ja voi luottaa siihen, että vanhemmat lohduttavat häntä ja palauttavat hyvän mielen. Turvatuksi itsensä kokeva lapsi haluaa ja uskaltaa kokeilla rajojaan ja pystyy usein itsekin poistamaan liian jännittyneisyyden tai pelon. Riittävän turvallisuuden avulla lapsi vahvistaa omaa rohkeuttaan kohdata yhä laajempia elämänilmiöitä. Vaikka vanhempien rohkaisu ja turvallisuus eivät takaakaan sitä, etteikö lapsella toisinaan olisi havaittavia pelkoja, muodostaa turvallisuus kuitenkin perustan, joka

mahdollistaa vanhemmista riippumattoman itsenäisen rohkeuden, jonka avulla (media)maailma kohdataan. (Ks. Toskala 1997, 31.)

Tietoyhteiskunta-ajan lapsuus

Minuuden on sanottu olevan tänä aikana jatkuvasti suhteellinen tila, haavoittuva ja uhanalainen, altis järkytyksille (Turkki 1998, 24). Varmuudella vielä ei osata sanoa, millaisia merkityksiä tietoyhteiskunnan kaltaisilla kulttuureilla voi yksilön kokonaisvaltaiseen kehitykseen olla, mutta monet pitävät aikaa epävarmana, moniarvoisena, ilmapiiriltään kilpailullisena ja ylipäättään suorituskeskeisenä. Toiset yhdistävät kehitykseen optimistisia odotuksia, jossa informaatio kulkee yhä tehokkaammin ihmisten välillä, työ- ja viihdemahdollisuudet monipuolistuvat ja mahdollisuudet tiedon saantiin kasvavat.

Medioitunut yhteiskunta ei ole joko paha tai hyvä. Kognitiivisten teorioiden valossa voidaankin ajatella, etteivät ulkoiset tilanteet ja tapahtumat ihmisiä nujerra, vaan merkityksellistä on se, miten me niihin suhtaudumme. Olennaista ei siis ole vain televisiossa ja muissa medioissa esiintyvät ”möröt”, vaan lapsen suhtautuminen niihin – tai pikemminkin lapsen valmius ymmärtää ja käsitellä niitä. Lapsuutta ei voida ymmärtää vain yhteiskunnassa tapahtuneiden muutosten kautta, vaan muutoksen lisäksi tarvitaan tietoa lasten sosiaalisista suhteista, lapsen suhteesta elinympäristöönsä ja niistä merkityksistä, joita lapsi niin ulkoisille kuin sisäisille asioille ja ilmiöille antaa. Lasten raportoimat televisioon liittyvät pelot ja pelonhallinnassa käytetyt *coping*-keinot kuvaavatkin yhdestä näkökulmasta lapsen elämää 2000-luvun Suomessa. Nykylapsuudelle on tavallista, että televisiosta katsotaan ja sieltä toisinaan nähdään ja kuullaan pelottavia asioita. Tilanne, jossa lapsi ei ole koskaan kokenut pelkäävänsä televisiota aktiivisesti tai passiivisesti katsoessaan on uskoaksemme harvinaisempaa. Vaikka televisiopelkoja voidaan pitää kohtuullisen tyypillisinä, ei ole hyväksyttävää väheksyä tai laiminlyödä niitä kokevaa lasta tai ilmiötä kokonaisuudessaan.

Turvattomuus on subjektiivinen kokemus, joka perustuu yksilön tulkintoihin omista keinoistaan hallita maailmaa (Lahikainen

2000, 70). Mikäli turvattomuus on hallitsemattoman suurta eikä lapsella ole läheisiä aikuisia turvanaan, voi lapsen minuuteen kehittyä säröjä. Tällöin turvattomuus ja pelkoreaktiot ovat ikään kuin koko ajan päällä ja ohjaavat lapsen suhtautumista ja havainnointia maailmasta. Koska lasten kokemuksia medioituneessa yhteiskunnassa on vaikea säädellä (ks. Valkonen ym. 2005) on lapselle tärkeää välittää tunne siitä, että vaikka pahaa tapahtuukin, on maailmassa myös paljon hyvää. Kun lapsi luottaa omiin kykyihinsä ja ympäristön hallittavuuteen, on hän innokas tutustumaan uudenlaisiin haasteisiin ja kohtaamaan maailman. Lapsen minuuden ja sosiaalisuuden kehityksessä ovat välttämättömiä jatkuva ja turvallinen vuorovaikutussuhde edes yhden ihmisen kanssa ja välittävä huolenpito eli rakkaus (vrt. Järventie 2001, 106). Ilman näitä lapsi ei pysty kehittymään itsestään ja toisista välittäväksi ihmiseksi. Kehittyäkseen ehjäksi ja tasapainoiseksi lapsi tarvitsee vahvan ja välittävän kasvualustan, sopivasti pettymyksiä, luovaa ja aktiivista omaehtoista toimintaa, leikkiä sekä turvallisen sataman, josta hakea tarvittaessa apua. Kun lapsi kokee, että hän voi puhua vanhemmille kaikista asioistaan ja että vanhemmat ovat saatavilla häntä varten, hän pystyy kasvattamaan omia mahdollisuuksiaan olla vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Lapsen saama hoiva, huolenpito ja aito rakkaus luovat pohjan myös yksilöllisyyden ja itsearvostuksen kehitykselle (Toskala 1997, 31). Kun lapsi kokee olevansa rakastettu ja hänellä on riittävä perusluottamus, on minuuden säröille vähemmän tilaa.

Turvallisen kasvuympäristön takaaminen lapselle on siis hyvin tärkeää. Turvallisuuden kokemuksesta kehittyvä perusluottamus määrittää lapsen suhdetta sekä häneen itseensä että koko ympäröivään maailmaan vielä aikuisuudessakin (Bowlby 1978a; 1978b, Erikson 1962). Lapsen psyykinen kehitys etenee kypsymisen ja uusien kokemusten myötä ja kehittyäkseen lapsi tarvitsee kokemuksia, jotka koettelevat jo saavutettua turvallisuuden tunnetta. Turvattomuuden kokemus ei siis ole yksinomaan negatiivinen ja vältettävissä oleva ilmiö, vaan elämään olennaisesti kuuluva perustunne.

Lasten vastaukset kertovat siitä, millaisia muotoja turvattomuus nyky-yhteiskunnassa voi luoda ja siitä, millaisista haasteista lasten on selvittävä, jotta turvallisuuden kokemus voidaan säilyt-

tää. Tutkimukset voivat parhaimmillaan tukea vanhempia ja muita lapsiammattilaisia heidän kasvatustehtävässään kertoessaan, miten lapset itse kokevat oman elämänsä tapahtumia. Lapselta itseltään saatu tieto on tärkeää pyrittäessä ymmärtämään tietoyhteiskunnan ajan lapsuuteen kuuluvia ilmiöitä. Yhdistämällä lapsilta saatuun tietoon muu ajankohtainen tutkimustieto, voidaan suomalaisesta hyvinvointiyhteiskunnasta säilyttää ne rakenteet, jotka lapsen hyvinvointia tukevat nyt ja tulevaisuudessa.

Lähteet

- Aldwin, Carolyn M. 1994: Stress, coping and development. An integrative perspective. New York: The Guilford Press.
- Bowlby, John 1978a: Attachment and Loss. Attachment. Harmondsworth: Penguin Books.
- Bowlby, John 1978b: Attachment and Loss. Separation, Anxiety and Anger. Harmondsworth: Penguin Books.
- Buckingham, David 1993: Children talking Television. London: The Falmer Press.
- Buckingham, David 1994: Cultural studies goes to school: reading and teaching popular media. London: Taylor & Francis.
- Buckingham, David 1996: Moving Images: Understanding Children's Emotional Responses to Television. Manchester: Manchester University Press.
- Buckingham, David 2000: After the Death of the Childhood. Cambridge: Polity Press.
- Cantor, Joanne 2000: Media Violence and Children's Emotions: Beyond the "Smoking Gun". Paper presented at the Annual Convention of the American Psychological Association, Washington, DC, August 5, 2000. WWW-dokumentti: http://www.joannecantor.com/EMOTIONS2_sgl.htm (9.6.2006).
- Cantor, Joanne 1998: 'Mommy, I'm Scared'. How TV and Movies Frighten Children and What We Can Do to Protect Them. New York: A Harvest Original.
- Erikson, Erik 1962: Lapsuus ja yhteiskunta. Jyväskylä: Gummerus.
- Herkman, Juha 2001: Audiovisuaalinen mediakulttuuri. Tampere: Vastapaino.
- Höglund, Kirsi & Kivimäki, Riikka 2005: Tuoko etätyö työn kotiin? Etätyön mahdollisuuksia ja esteitä. Teoksessa Anja Riitta Lahikainen & Pentti Hietala & Tommi Inkinen & Marjatta Kangassalo & Riikka Kivimäki & Frans Mäyrä (toim.): Lapsuus mediamaailmassa. Näkökulmia lasten tietoyhteiskuntaan. Helsinki: Gaudeamus, 34-53.
- Inkinen, Tommi 2005: Johdattava polku lasten tietoyhteiskuntaan. Teoksessa Anja Riitta Lahikainen & Pentti Hietala & Tommi Inkinen & Marjatta Kangassalo & Riikka Kivimäki & Frans Mäyrä (toim.): Lapsuus mediamaailmassa. Näkökulmia lasten tietoyhteiskuntaan. Helsinki: Gaudeamus, 9-18.
- Jenkins, Richard 1996: Social Identity. London: Routledge.
- Järventie, Irmeli 2001: Eriarvoisen lapsuuden muotokuva. Teoksessa Irmeli Järventie & Hannele Sauli (toim.): Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WSOY, 83-124.
- Kangassalo, Marjatta & Suoranta, Juha (toim.) 2001: Lasten tietoyhteiskunta. Tampere: Tampere University Press.
- Kasvio, Antti 2001: Yhteenveto: Lapset, tietoyhteiskunta ja tutkimus. Teoksessa Marjatta Kangassalo & Juha Suoranta (toim.): Lasten tietoyhteiskunta. Tampere: Tampere University Press, 241-253.

- Kinder, Marsha 1999: Kid's media culture: an introduction. Teoksessa Marsha Kinder (ed.): Kid's Media Culture. Durham and London: Duke University Press.
- Kirmanen, Tiina 2000a: Lapsi ja pelko. Sosiaalipsykologinen tutkimus 5-6-vuotiaiden lasten peloista ja pelon hallinnasta. Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 78.
- Kirmanen, Tiina 2000b: Pelon hallinta ja lapsen turvallisuus. Teoksessa Pauli Niemelä & Anja Riitta Lahikainen (toim.): Inhimillinen turvallisuus. Tampere: Vastapaino, 119-146.
- Kivimäki, Riikka & Otonkorpi-Lehtoranta Katri 2005: Aikuisen työ lasten silmin. Teoksessa Anja Riitta Lahikainen & Pentti Hietala & Tommi Inkinen & Marjatta Kangassalo & Riikka Kivimäki & Frans Mäyrä (toim.): Lapsuus mediamaailmassa. Näkökulmia lasten tietoyhteiskuntaan. Helsinki: Gaudeamus, 19-33.
- Kotilainen, Sirkku 2002: Kasvattaja lapsen tulkkina mediaympäristössä. Teoksessa Sara Sintonen (toim.): Median sylissä. Kirjoituksia lasten mediakasvatuksesta. Helsinki: FINN LECTURA, 34-39.
- Kytömäki, Juha 1999: Täytyy katsoa, jos saa katsoa. Sosiaalipsykologisia näkökulmia varhaisnuorten televisiokokemuksiin. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.
- Lahikainen, Anja Riitta, Kraav, Inger, Majjala, Leena & Kirmanen, Tiina 1995: 5-12-vuotiaiden turvattomuus Suomessa ja Virossa. Kuopio: Kuopion yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan tutkimuksia.
- Lahikainen, Anja Riitta 2000: Turvallisuus identiteettikysymyksenä. Teoksessa Pauli Niemelä & Anja Riitta Lahikainen (toim.): Inhimillinen turvallisuus. Tampere: Vastapaino, 61-89.
- Lahikainen, Anja Riitta 2002: Estääkö rakenteellinen välinpitämättömyys lapseuden? Esitys iltapäivätoiminnan kansallisessa seminaarissa 16-18.11.2002. WWW-dokumentti: <http://www.uta.fi/laitokset/sosio/Staff/lahikainen/index.html> (23.2.2006).
- Lahikainen, Anja Riitta, Korhonen, Piia, Kraav, Inger & Taimalu, Merle 2004: Lasten turvattomuuden muutokset Suomessa ja Virossa. Teoksessa Risto Alapuro & Ilkka Arminen (toim.): Vertailevan tutkimuksen ulottuvuuksia. Helsinki: WSOY, 183-197.
- Lahikainen, Anja Riitta & Hietala, Pentti & Inkinen, Tommi & Kangassalo, Marjatta & Kivimäki, Riikka & Mäyrä, Frans 2005: Tulevaisuus ja lasten mediamaailma. Teoksessa Anja Riitta Lahikainen & Pentti Hietala & Tommi Inkinen & Marjatta Kangassalo & Riikka Kivimäki & Frans Mäyrä (toim.): Lapsuus mediamaailmassa. Näkökulmia lasten tietoyhteiskuntaan. Helsinki: Gaudeamus, 200-210.
- Lahikainen, Anja Riitta, Taimalu, Merle, Korhonen, Piia & Kraav, Inger 2006: Self-reported fears as indicators of young children's well-being in societal change: A cross-sectional perspective. Social Indicators Research, WWW-dokumentti (29.7.2006).
- Laki televisio- ja radiotoiminnasta. Lasten kehitykselle haitalliset ohjelmat 1998/744. 19. pykälä. WWW-dokumentti: <http://www.finlex.fi/fi/laki> (3.1.2006).

- Lazarus, Richard S. & Folkman, Susan 1984: *Stress, appraisal and coping*. New York: Springer Publishing Company.
- Lehtinen, Liisa 1988: *Alle kouluikäiset lapset ja televisio*. Teoksessa Juha Kytömäki & Seppo Paananen (toim.): *Televisio ja väkivalta. Suomalaisia näkökulmia*. Helsinki: Oy Yleisradio Ab. Suunnittelu- ja tutkimusosasto. Sarja B 5/1988.
- Livingstone, Sonia & Bovill, Moira (eds.) 2001: *Children and their changing media environment: a European comparative study*. Mahwah (N.J.): Lawrence Erlbaum.
- Maccoby, Eleanor E. 1988: *Social-emotional Development and Response to Stressors*. Teoksessa Norman Garnezy & Michael Rutter (eds.): *Stress, Coping, and Development in Children*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 217-234.
- Matikkala, Ulla & Lahikainen, Anja Riitta 2005: *Pelit, tietokone ja kännykkä lasten sosiaalisissa suhteissa*. Teoksessa Anja Riitta Lahikainen & Pentti Hietala & Tommi Inkinen & Marjatta Kangassalo & Riikka Kivimäki & Frans Mäyrä (toim.): *Lapsuus mediamaailmassa. Näkökulmia lasten tietoyhteiskuntaan*. Helsinki: Gaudeamus, 92-109.
- Mead, George Herbert 2003: *The Self*. Teoksessa James A. Holstein & Jaber F. Gubrium (eds.): *Inner Lives and Social Worlds. Readings in Social Psychology*. New York: Oxford University Press, 125-130. Alkuperäinen teos: George Herbert Mead 1934: *Mind, Self and Society*. University of Chicago Press. Reprinted/adapted by permission.
- Mustonen, Anu 2001: *Mediapsykologia*. Helsinki: WSOY.
- Mustonen, Anu 2002: *Median rooli psykologisessa kehityksessä*. Teoksessa: Sara Sintonen (toim.) *Median sylissä. Kirjoituksia lasten mediakasvatuksesta*. Helsinki: FINN LECTURA, 55-69.
- Neisser, Ulric: 1982. *Havainto ja kognitio*. Espoo: Weilin Göös.
- Roine, Mira & Valkonen, Satu 2005: *Television in Young Children's Social Relationships*. Yearbook of Population Research in Finland 41. Helsinki: Väestöliitto, 75-96.
- Rutter, Michael & Rutter, Marjorie 1993: *Developing Minds. Challenge and Continuity across the Life Span*. London: Penguin Books.
- Rutter, Michael 1988: *Stress, coping and development: some issues and some questions*. Teoksessa Norman Garnezy & Michael Rutter (eds.): *Stress, Coping, and Development in Children*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1-41.
- Rönneberg, Margareta 1990: *Siistiä! Ns. roskakulttuurista*. Helsinki: Like.
- Schirato, Tony & Webb, Jen 2003: *Understanding globalization*. London: Sage.
- Sintonen, Sara 2002: *Mediakasvatusta järjellä ja tunteella*. Teoksessa Sara Sintonen (toim.): *Median sylissä. Kirjoituksia lasten mediakasvatuksesta*. Helsinki: Finn Lectura, 111-118.
- Suoninen, Annikka 1993: *Televisio lasten elämässä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Suoranta, Juha 2001: *Cyberkids: lapset mediakulttuurin toimijoina*. Teoksessa Marjatta Kangassalo & Juha Suoranta (toim.): *Lasten tietoyhteiskunta*. Tampere: Tampere University Press, 15-48.

- Suoranta, Juha 2003: Kasvatus mediakulttuurissa: mitä kasvattajien tulee tietää. Tampere: Vastapaino.
- Toskala, Antero 1997: Pelot ja niiden voittaminen. Juva: WSOY.
- Turkki, Teppo 1998: Minuus mediassa. Uusia identiteettejä metsästäessä. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Valkenburg, Patti M. 2004: Children's responses to the screen. A media psychological approach. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Valkenburg, Patti M., Cantor, Joanne & Peeters, Allerd L. 2000: Fright Reactions to Television. A Child Survey. *Communication Research* 27 (1), 82-99.
- Valkonen, Satu, Pennonen, Marjo & Lahikainen, Anja Riitta 2005: Televisio pienten lasten arjessa. Teoksessa Anja Riitta Lahikainen & Pentti Hietala & Tommi Inkinen & Marjatta Kangassalo & Riikka Kivimäki & Frans Mäyrä (toim.): *Lapsuus mediamaailmassa. Näkökulmia lasten tietoyhteiskuntaan*. Helsinki: Gaudeamus, 54-91.
- Vuorinen, Risto 1997: Minän synty ja kehitys. Porvoo: WSOY.
- Vuorinen, Risto 1990: *Persoonallisuus & minuus*. Porvoo: WSOY.
- Werner, Anita 1996: *Lapset ja televisio*. Suomentanut Kaisu Rättyä. Tampere: Gaudeamus.